

Torsdag med THORS

MEDELÅLDERS — när är man det? Den frågan nästlar sig in i dagens språkspalt, och det kan väl hända att alla inte instämmer i det svar prof. Thors ger...

En insändare ställer en fråga som gäller ett besvärligt problem för dem som inte har svenska som modersmål: "Finns det regler för när man skall använda artikeln **en** och artikeln **ett** i svenskan?"

I allmänhet, men inte helt och hållet, är substantivens genus (**en**, **ett**) inte bundet vid några regler, tyvärr. Men det finns vissa suffix ("ordslut") som gör att substantiv, bildade med dem, har ett bestämt genus. Sålunda är ord på **-dom**, **-ing**, **-ning** alltid **en**-ord, likaså de många orden på **-a** (flicka, väska osv.) och ord med de ursprungligen främmande ordsluten **-tion**, **-ant**, **-är** (transaktion, predikant, gäldenär).

Ord som betecknar människor är i allmänhet **en**-ord, men **barn** är neutrum, liksom en del andra ord som betecknar något litet, t.ex. **ett kryp**.

Det är klart, att genus (**en** — **ett**) är en mycket besvärlig del av den svenska grammatiken, och en rationellt konstruerad svenska (som naturligtvis är en utopi) skulle bara ha ett genus, liksom t.ex. engelskan, som ursprungligen har haft olika genus, men under tidernas lopp utvecklas till ett genuslöst språk, utom i fråga om **he/she/it**. Men den som lär sig ett svenskt substantiv måste också lära sig dess genus. Detsamma gäller t.ex. vid inläring av tyska och franska.

"Vad är **aikido** för någonting?" frågar en läsare.

Studier i ett sportlexikon gav följande besked: "Aikido utgör tillsammans med judo, karate och taekwon-do de japanska budospor-

terna. I motsats till de andra budosporterna är aikido helt inriktat på självförsvaret. I teorin kan varje angrepp avstyras med aikido på ett lugnt, harmoniskt och effektivt sätt."

En svår fråga är följande: "Vilken är medelåldern? Är den mellan 30 och 40 år, eller mellan 40 och 50 år eller mellan 50 och 60 år?"

När man hör talas om "en medelålders man", tänker man i första hand att han är i 50-årsåldern. Svenska akademiens ordbok säger om **medelålder**, att ordet företrädesvis avser "åldern mellan omkr. 35 å 40 och 55 å 60 år". Detta publicerades 1945. Sedan dess har medellivslängden stigit, och jag tvivlar på att en 35-åring nuförtiden skulle kallas "medelålders". Snarast menar vi väl i nutiden att "medelåldern" ligger mellan ung. 45 och ung. 55 år.

Det frågas så här: "Är det rätt att säga "Inte sista söndags, men **därpå föregående söndag**?"

"Därpå föregående" är klart oriktigt; däremot säger man "därpå följande". I stället kan man säga "nästföregående söndag" eller "inte i söndags, men **söndagen (näst) förut**" eller "**söndagen (näst) före**".

För ganska länge sedan kom en fråga som lyder så: "Är det nödvändigt att skriva så här invecklat: Gruppen S. P. hade också Finland på sitt program, men myndigheterna motade senare punkrockarna efter en mindre folkstorm mot beslutet att de skulle tillåtas uppträda här."

Läser man meningen noggrant är den väl klar, men den innehåller för många upplysningar. I stället kunde senare delen uttryckas så: "Man protesterade dock häftigt mot beslutet att de skulle få uppträda här, och myndigheterna motade punkrockarna."

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

MATERIAL för begrundan av verben **fordra** och **kräva**, **jogga** och **lunka**, ger dagens språktext.

VILL NI förelägga prof. Thors andra problem gör ni klokt i att sända dem skriftligen till Dagboken, som vidarebefordrar.

"Vilken är betydelseskilnaden mellan **fordra** och **kräva**?"

Vid första påseende skulle man vara frestad att svara: det är ingen skillnad alls. Detta stämmer dock inte. **Kräva** är det enda möjliga ordet i förbindelsen **kräva på**, t.ex. "han krävde mig på 5 000 mk"; sätter vi in **fordra**, blir konstruktionen en annan: "han fordrar 5 000 mk av mig".

I andra sammanhang är verben vanligen utbytbara mot varandra, men **kräva** ger i mitt tycke en starkare nyans: saken kräver snabba åtgärder, han kräver lydnad av sina anställda — **fordra** är möjligt i båda satserna.

Kräva används inte sällan i överförd betydelse: "Kriget krävde många offer". I detta fall är **fordra** inte möjligt.

Ett ordpar, vars innebörd ibland diskuteras, är också **material** och **materiel**.

Grundbetydelsen hos **material** kan definieras som "stoff, råämne"

— det är därför naturligt att tala t.ex. om timmer eller sten som **byggnadsmaterial**. **Material** betecknar också "stoff för andlig framställning"; detta syns bl.a. i orden **studiematerial** och **bevismaterial** samt i uttrycket **material** för en doktorsavhandling.

Materiel, i bestämd form **materielen**, är däremot "redskap, grejor för något". Därför talar man om **rullande materiel** vid järnvägarna, och det är också därför vi har en sammansättning som **studiemateriel**.

Det är emellertid vanligt att **material** tränger in i sådana sammanhang, där **materiel** har varit brukligt. Det motsatta förekommer inte, såvitt jag har kunnat märka. Därför kan det sägas att felanvändning av ordet **materiel** i st. f. **material** skulle vara påfallande, medan oriktigt bruk av **material** i stället för **materiel** inte stör lika mycket.

"Vilket ord är bäst lämpat som motsvarighet till finskans **hölkäätä**? Är anglicismen **jogga** accepterad i svenskan?"

Man måste nog säga, att **jogga** är helt accepterat i svenskan; det avser "att småspringa som uppmjukning, t.ex. före en tävling". Vi har för all del verbet **lunka** — som väl också motsvarar **hölkäätä**, men **lunka** har ett starkt bibegrepp av någonting makligt.

Carl-Eric Thors